

Viktiga teman i bok med vissa brister

BOKANMÄLAN

Edmund Phelps, 2006 års nobelpristagare i ekonomi, har skrivit en synnerligen tankeväckande och ambitiös bok: *Mass Flourishing: How Grassroots Innovation Created Jobs, Challenge, and Change*. Phelps ambition är att ge nya djärva svar på den grundläggande frågan varför vissa länder är rika medan andra är fattiga. Innovation står i centrum för analysen. I sin bok argumenterar Phelps övertygande för att de idéer och ideal som sprang ur upplysningen och den efterföljande modernismen var en nödvändig förutsättning för den extraordinära tillväxten i välfärd och individuell frihet under de senaste 200 åren.

Ett genomgående tema i boken är också att ”det goda livet” inte kan uppnås enkom eller ens huvudsakligen via konsumtion. Tvärtom menar Phelps att ett liv fyllt av mening – ett blomstrande liv – i första hand uppnås i rollen som aktör och producent, inte i rollen som konsument. Aktörsrollen ska uppfattas i vid mening – som producent av avkomma och av värdefulla varor och tjänster, som problemlösare, som en person som antar krävande utmaningar och gör upptäckter, som skapar och drar nytta av möjligheter. Det senare kallas ofta entreprenörskap, vilket inte på något sätt är begränsat till den ekonomiska sfären.

Ett tredje värdefullt bidrag boken gör är att lyfta fram att den ekonomiska tillväxtens urkälla varken är mer arbete, investeringar, utbildning eller forskning. Den verkliga källan till tillväxt är innovation och den dynamik som följer på innovation. I den dynamiska processen uppstår investeringsmöjligheter,

skapar jobb med högre produktivitet och ökar avkastningen på humankapital. Avkastning på humankapitalet ger människor drivkrafter att tillägna sig ekonomiskt värdefull kompetens både via formell utbildning och på annat sätt, inte minst på jobbet.

Trots att boken på ett förtjänstfullt sätt lyfter fram dessa tre ofta försummade aspekter plågas boken av flera svagheter som gör att den trots allt inte övertygar.

Phelps definierar modernismens etos som individualism, experimentlusta, konkurrensmentalitet, en stark vilja att ta sig förbi hinder, att utmärka sig och att göra skillnad. Enligt Phelps dominerade detta etos i väst och då framför allt i den anglosaxiska världen från mitten av 1800-talet och fram till slutet av 1960-talet. Detta är enligt min uppfattning en grov förenkling.

Oppositionen mot den framväxande individualismen och den liberala demokratin och marknadsekonomin tog sig många former, allt från religiöst motstånd och facklig aktivism till demokratisk socialism och totalitär fascism och kommunism. Sådana tendenser fanns också i Amerika. Trettiotalsdepressionen innebar att tilltron till marknadsekonomin välfärdsskapande förmåga fick sig en allvarlig törn och andra världskriget innebar att viktiga delar av USAs ekonomi reglerades och kom att drivas enligt planekonomiska principer.

Flera viktiga branscher som flyg, mellanstatliga transporter, banker och telekommunikationer var starkt reglerade och skatterna var höga. Den högsta marginalskatten var exempelvis 91 procent mellan 1952 och 1963, medan den i Sverige aldrig blev högre än 85 procent. I själva verket var det inte förrän under Jimmy Carters presidentperiod (1977–80), och än mer markerat under Ronald Reagan (1981–88), som ekonomin avreglerades och skattesatserna sänktes.

Edmund Phelps:
*Mass Flourishing:
How Grassroots Innovation Created Jobs,
Challenge, and Change*,
Princeton University
Press, 2013, xii + 376
sidor, ISBN 978-0-
691-15898-3.

Phelps påstår att innovationstakten i ekonomin föll kraftigt runt 1970 och att den har legat kvar på en klart lägre nivå ända sedan dess. Han menar vidare att detta inte bara beror på regleringar, underfinansierade socialförsäkringar eller att det helt enkelt krävs större insatser i dag för att göra innovativa genombrott. I stället är hans huvudförklaring att det har skett en värderingsförskjutning bort från moderna till mer traditionella värderingar. Med mer traditionella värderingar menar han bl a korporatistiska värderingar som hämtar sin kraft i en stark fientlighet mot individualisering och den liberala marknadsekonomin som system, vilket sägs leda till en stark efterfrågan på underfinansierade sociala förmåner och ett politiskt fokus på utjämning av utfall snarare än utjämning av livschanser.

En första fundamental svaghet med hela Phelps argumentation är att han inte presenterar något objektivt, tidsinvariant mått på graden av innovation i ekonomin. Ett mått han föreslår är börsvärdet som andel av BNP. Men börsen är avsevärt viktigare i USA än i Kontinentaleuropa. Skälen till detta är historiska och har ingenting med innovationstakten att göra.

Det råder inte någon tvekan om att tillväxttakten har varit lägre, och de makroekonomiska obalanserna större, efter finanskraschen 2008. Kanske har innovationstakten också varit lägre, men det är inte säkert. Phelps hävdar det, men å andra sidan hävdar han att innovationstakten var mycket hög under trettioårsdepressionen. Att påstå att innovationstakten skulle ha varit låg under kvartssseklet från början av 1980-talet fram till Lehman-kraschen är dock minst sagt märkligt. Det var under denna period som den digitala revolutionen

och globaliseringen i grunden förändrade hur vi lever och kommunicerar och vi har sett dramatiska förändringar i hur vi spenderar våra inkomster och vår tid.

Till detta kommer att Phelps menar att det knappast finns något europeiskt land som kan betecknas som verkligt innovativt. Europeiska länder framställs som sklerotiska och förstelnade. Detta står i bjärt kontrast till World Economic Forums rapporter, där små europeiska länder som Schweiz, Finland och Sverige regelmässigt är i topp tillsammans med USA, Hong Kong och Singapore. Enligt INSEADs Global Innovation Index 2012 (Dutta 2012) hamnar USA först på tionde plats. Före sig har landet inte mindre än sju europeiska länder plus Hong Kong och Singapore. Är det rimligt att bara vifta bort dessa rangordningar som helt missvisande? Knappast, eftersom mindre subjektiva mått ger en liknande bild: Schweiz, Finland och Sverige har fler kvalitetsjusterade patent per capita än USA och högre FoU-utgifter som andel av BNP. Flera mindre länder som Schweiz och Israel har också fler naturvetenskapliga nobelpris per capita än USA.

Man bör vidare fråga sig om det verkligen är sant att värderingarna i Väst har blivit mer traditionella sedan 1970-talet. Visst finns fickor av stark religiositet och andra konservativa grupperingar i alla västländer, grupperingar som uttrycker en längtan tillbaka till en tid präglad av förmoderna värderingar. Men huvudströmningen går delvis i motsatt riktning, mot det senmoderna. I senmodernismen finns visserligen vissa inslag av traditionella (retro) värderingar, längtan efter det naturliga, det äkta, lokalsamhällets betydelse, vurm för lokal produktion och en stark vilja till delaktighet, att kunna påverka.¹

¹ Se Jönsson m fl (2014) för en diskussion av senmoderna värderingar och hur de påverkar synen på arbetslivet.

Dessa strömningar går parallellt med den ökande individualismen: familjen minskar i betydelse (minskat barnafödande, högre skilsmässofrekvens, fler ensamhushåll osv), religionens betydelse minskar nästan överallt, individualiseringen fortsätter att stärkas och tar sig uttryck i allt större variation i livsstilar och personliga uttryck (Norris och Ingelhart 2004; Bauman 2007).

Utöver tveksamheten i att hävda att Europa saknar innovativa ekonomier vill jag också ifrågasätta påståendet att realinkomsterna i USA, utom för de rika, har stagnerat sedan 1970-talet. Phelps menar att detta utgör en indikation på att innovationstakten i ekonomin sjunkit.

Givet alla förändringar i produktions- och konsumtionsmönster har det blivit allt svårare att mäta inflationen. Även de försiktiga försöken till justeringar som föreslogs av den sk Boskin-kommissionen (Boskin 1998) kom fram till att inflationen överskattades med över en procentenhet per år. Detta på grund av att KPI inte fullt ut fångar effekten av kvalitetsförbättringar, helt nya produkter och ökad försäljning i lågprisvaruhus.

Tills nyligen spenderade de flesta större delen av sin inkomst på fysiska produkter som bilar, vitvaror och tv-apparater. Dessa produkter är både rivaliserande och exkluderande. Om jag använder dem kan ingen annan göra det. En stor och ökande del av konsumtionen utgörs av onlinetjänster (spel, underhållning, nyhetskonsumtion, sociala medier etc). Dessa tjänster tenderar att vara dyra att alls producera, medan marginalkostnaden är noll eller nära noll. De är också icke-rivaliserande: Det faktum att en viss person konsumerar en internetjänst förhindrar inte andra att göra det samtidigt. Om man ska döma efter hur vi spenderar vår tid åsätter vi dessa tjänster ett mycket högt värde, medan

det pris vi betalar för dem ofta bara är en bråkdel av det upplevda värdet (Doyle 2011).

Eftersom kanske så mycket som två tredjedelar av konsumtionen numera utgörs av tjänster som är allt svårare att mäta i volymtermer (Doyle 2011), blir det också allt svårare att mäta hur de reala inkomsterna utvecklas. Eftersom Phelps använder den reala inkomstutvecklingen (såsom vi i dag mäter den) som en indikator på ekonomisk innovationsgrad, kan vi knappast vara säkra på att nedgången inte är en statistisk illusion.

Med andra ord: Eftersom icke-rivaliserande tjänster väger allt tyngre i konsumtionen, eftersom det för allt fler tjänster föreligger en allt större skillnad mellan produktionskostnaden och konsumenters värdering och eftersom nätverksexternaliteter och agglomerations-effekter blir allt viktigare, tenderar vi att underskatta den reala inkomstökningen under de senaste decennierna. Detta gör också att vi tenderar att underskatta innovationstakten.

Phelps identifierar ett antal utmaningar för politiken och därmed för oss alla som kollektiv. Några av de viktigaste av dessa är en fullskalig övergång till en miljömässigt uthållig livsstil, en minskning av de sociala förmånerna till en långsiktigt uthållig nivå och en värderingsförskjutning bort från överdriven individuell materialism (konsumism, girighet) mot mer värdiga och gemensamma mål.

Vi befinner oss i dag långt ifrån John F Kennedys maning för mer än 50 år sedan: "Fråga dig inte vad ditt land kan göra för dig. Fråga dig i stället vad du kan göra för ditt land". Hur kunde vi hamna där? Den ideologiska kärnan i den nationalekonomiska grundmodellen har säkerligen viss skuld. Dess implicita eller explicita antagande att det enda motivet för att arbeta (dvs skapa) är att det ger

en inkomst som kan användas för att erhålla nytta genom konsumtion kan ha snedvridit våra preferenser (Frank m fl 1993). Phelps konsekventa argumentation att mest nytta och mening erhålls genom att individer påtar sig roller som innovatörer, problemlösare, entreprenörer och producenter är ett viktigt korrektiv till denna endimensionella syn. Samtidigt finns, som jag ser det, en viktig ideologisk delförklaring till den sjunkande arbetstillfredsställelsen samt till det minskade intresset för politiskt engagemang och för att jobba för att ”göra skillnad” för något större än den egna snöda vinningen. Den felande länk som helt saknas i Phelps analys är, enligt min uppfattning, det postmodernistiska tolknings- och forskningsparadigmet.

Detta paradigm har visat sig utomordentligt effektivt och livskraftigt när det gäller att undergräva trovärdigheten i upplysningens budskap att förnuft, rationalitet, sökandet efter kunskap och individuell frihet är basen för framsteg, förändring och en anständig samhällsordning.²

Ledande postmodernistiska forskare hävdar att det inte finns någon objektiv kunskap; i stället hävdas att bara man dekonstruerar påstådd kunskap tillräckligt grundligt, kommer det bakomliggande egenintresset att friläggas. Men om det inte existerar någon objektiv kunskap eller om det inte går att enas om någon kunskapsteori, då blir det heller inte möjligt att skapa och vidmakthålla ett meritokratiskt system med väl förankrad legitimitet. Utan ett sådant system finns då ingen väg för de mest kompetenta, samvetsgranna och ambitiösa att göra anspråk på ledarpositioner med syfte att främja ett brett allmänintresse. Om det inte finns någon arena där enskilda personer med trovärdighet och legitimitet kan sträva mot och tjäna

något som är större än det snäva egenintresset, då erbjuds inget alternativ till att verka för och inom den egna familjen eller gruppen.

Postmodernismen bidrar också till att undergräva meningsskapande institutioner som familj, föreningsliv, kyrka och skola utan att bidra med nya institutioner som kan fylla motsvarande funktion. Det har därmed blivit svårare att hitta sammanhang som sporrar individen till att söka det gemensamma bästa och förstå varför man ska göra det. Samarbete är en viktig förutsättning för en fungerande och innovativ ekonomi, men arenorna för att lära sig samarbete blir färre eller förlorar sin attraktivitet.

Personligen blir jag alltmer övertygad om att det postmodernistiska paradigmet i dess olika former, vilket har blivit så dominerande inom akademien, media och det offentliga samtalet, är en viktig förklaring till varför fler är otillfredsställda med sitt arbete och till varför en känsla av meningslöshet blir vanligare.

Edmund Phelps har skrivit en bok som aspirerar på att vara ett måste ”för var och en som bryr sig om hur välståndet skapats och västerlandets framtid”. Boken har många förtjänster, framför allt att den lyfter fram innovationers centrala betydelse för vårt välbefinnande och att den diskuterar vad som egentligen utgör ”det goda livet”. Men det faktum att Phelps målar en alltför ljus bild av tiden mellan det amerikanska inbördeskriget och andra världskriget och att han nedvärderar de europeiska ekonomierna utan egentliga belägg drar allvarligt ner helhetsintrycket.

Dessa brister är särskilt beklagliga med tanke på bokens viktiga huvudbudskap. Phelps argumenterar kraftfullt för att det kreativa entreprenörskapet inte bara är en nyckel till ekonomisk tillväxt

² För en skarp kritik av det postmodernistiska forskningsprogrammet hänvisas till Wilson (1998, kap 3).

utan också en viktig källa till existentiell tillfredsställelse för den enskilde. Detta budskap är både uppfordrande och trösterikt i vår enligt många allt mer atomistiska och konsumistiska tidsålder.

Magnus Henrekson

Professor och vd, Institutet för Näringslivsforskning (IFN)

REFERENSER

Bauman, Z (2007), *Liquid Times*, Polity, Cambridge.

Boskin, M (1998), "Consumer Prices, the Consumer Price Index, and the Cost of Living", *Journal of Economic Perspectives*, vol 12, s 3–26.

Doyle, D (2011), *The Economics of Enough: How to Run the Economy as if the Future Matters*, Princeton University Press, Princeton.

Dutta, S (red) (2012), *The Global Innovation Index 2012: Stronger Linkages for Global Growth*, INSEAD, Paris.

Frank, R H, T Gilovich och D T Regan (1993), "Does Studying Economics Inhibit Cooperation?", *Journal of Economic Perspectives*, vol 7, s 159–171.

Jönsson, H, S Wikström och P L'Espoir Decosta (2014), "A Clash of Modernities: Developing a Value-Based New Framework to Understand the Mismatch between Production and Consumption", *Journal of Consumer Culture*, under utgivning.

Norris, P och R Inglehart (2004), *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge University Press, Cambridge.

Wilson, E O (1998), *Consilience: The Unity of Knowledge*, Alfred Knopf, New York.